

УСТАНАК

Четвртог јула прокламован је општи народни рат против окупатора и свих домаћих издајника

На дан 4. јула у Београду је одржана проширена седница Политбироа Централног комитета Комунистичке партије Југославије, којом је руководио генерални секретар Партије друг Тито. Политбиро је заседао читавог дана разматрајући међународну ситуацију, стање на фронтима после немачког напада на Совјетски Савез и степен организационих припрема за оружану борбу народа Југославије.

Политбиро је на овој историјској седници одлучио да се од акција саботажа и других видова отпора и борбе пређе на свенародни рат против окупатора и свих домаћих издајника и да се о томе одмах изда проглас. Војне групе, које су већ створене, да прерасту у партизанске чете и одреде и да почну офанзивна дејства против непријатеља у свима крајевима Југославије, као и да уништавају привредне и саобраћајне објекте који служе непријатељу. Борбене јединице да се организују тако да буду лако покретљиве и оспособљене да, нарочито, врше нападе на живу снагу непријатеља.

На историјском састанку Четвртог јула донесене су и одлуке о унутрашњој организацији одреда и о животу у њима. Борци ће се звати партизани, а јединице народноослободилачки партизански одреди. У одредима уводе се функције политичких комесара. Одреди се зову „народноослободилачки и због тога што они нису борбене формације било које политичке партије или групе, па ни Комунистичке партије, без обзира на то што се комунисти боре у првим редовима, — већ су то борбени одреди народа Југославије у којима треба да се боре сви родољуби, без обзира на политичко уверење“.

На овој седници одређени су за све крајеве опуномоћени делегати Централног комитета Комунистичке партије Југославије, на које је Централни комитет пренео изванредна овлашћења у питањима партијских и војних послова.

Организацијом устанка у Србији одређен је да непосредно руководи члан Политбироа Александар Ранковић.

Истог дана формиран је Главни штаб народноослободилачких партизанских одреда за Србију, у који су ушли Родољуб Чолако-

вић, Сретен Жујовић, Филип Кљајић, Бранко Крсмановић и Никола Груловић.

После седнице одређени опуномоћени делегати Централног комитета отпутовали су у разне крајеве земље, а друг Тито остао је у Београду све до половине септембра, руководећи из илегалног седишта Главног штаба борбом народа Југославије.

Западна Србија припремљена је за ступање у оружану борбу

У другој фази припрема за оружану борбу, одлуке, које су донесене Четвртог јула, већ су делом у западној Србији биле спроведене као резултат директива које је партијско руководство давадо окружним комитетима овог краја. Тако су у ваљевском и чачанском округу већ биле донесене одлуке окружних комитета о стварању одреда, а у ваљевском и формиран штаб одреда. У свима осталим окрузима вршене су последње припреме за њихово формирање. Одреди су се већ називали партизански, а њихови борци партизанима.

Западна Србија била је припремљена да спроведе у живот и све остале одлуке донесене Четвртог јула.

Формирање партизанских одреда у западној Србији другом половином месеца јула било је већ завршено. Одреди су постали чврсте устаничке формације, дисциплиноване самосвешћу Јвених бораца и организоване по територијалном принципу, тако да је у оквиру једног одреда сваки административни срез имао јединице које су образовали углавном борци са те територије. Борци су живели војничким животом у логорима организованим по шумама западне Србије, и на свечан начин полагаали заклетву, изјављујући да ће бити дисциплиновани у извршавању војничких задатака, да ће бити верни народној борби, да ће помагати другима до самоодрицања и да ће, ако треба, положити живот у борби за слободу. Пре него што је текст заклетве објављен у другом броју „Билтена Главног штаба народноослободилачких паргазанских одреда Југославије”, 19. августа 1941. године, борци нејсих партизанских јединица већ су је били положили. Као што је речено, садржај заклетве био је прожет светим осећањем борбе за слободу.

Коначни текст заклетве, објављен у „Билтену”, коју су полагали борци западне Србије, гласи: „Ми, народни партизани Југославије, латили смо се оружја за немилосрдну борбу против крволочних непријатеља који поробише нашу земљу и истребљују наше народе. У име правде и слободе нашег народа заклињемо се да ћемо дисциплиновано, упорно и неустрашиво, не штедећи своје крви и животе, водити борбу до потпуног уништења фашистичких освајача и свих народних издајника”.

„Билтен” је почео да излази 1. августа 1941. године, и то су биле прве новине наше народноослободилачке борбе и народне револуције, и оне су одиграле огромну улогу у организовању устанка. Први број „Билтена” написао је лично главни командант и

покретач устаничке борбе, друг Тито, као и већину бројева који су објављени током 1941. године. „Билтен“ је штампан у Београду у илегалној партијској штампарији, а од преласка Врховног штаба и Централног комитета у Ужице, штампан је у овом устаничком граду.

Једном доцнијом наредбом прописано је да партизани у Југославији носе на капама као знак црвену петол*раку звезду, а у Србији, поред звезде, и траку са српском тробојком широку сантиметар и по, а три сантиметра дугачку. Трака се носи водоравно испод звезде. У другим крајевима партизани су носили са петокраком боје заставе свог народа (хрватску, словеначку или црногорску). Националне заставе истицаће се са петокраком звездом на средини, док је застава Врховног штаба црвена, са југословенском тробојком и петокраком звездом на десном крају.

Поздрав бораца је стиснута десна песница подигнута у висину слепоочнице.

Ову наредбу потписао је друг Тито.

Седми јул, дан устанка народа Србије

Устаничку борбу отпочели су борци Рађевске партизанске чете Ваљевског партизанског одреда. После оенивања Рађевске партизанске чете, 4. јула, штаб чете је одлучио да се у Белој Цркви 7. јула одржи збор, пошто се тог дана у селу одржава традиционални извањдански народни сабор. Извршене су потребне припреме и борци су са својим комесаром Жикицом Јовановићем на челу у зору 7. јула стигли пред село Белу Цркву. Чета партизана сместила се у шуми званој Слаовина. Из чете се издвојио др Милош Пантић и отишао у село кући Владана Бојанића, студента права из Беле Цркве, секретара новоформиране партијске ћелије, ради договора око одржавања збора.

Док се чета од осам партизана задржавала у Шуми, чланови партијске организације из Беле Цркве и симпатизери Партије, углавном све млађи људи, објављивали су по селу да ће се на сабору одржати збор и да народ треба да му присуствује. Доћи ће и говорити људи који су се наоружали и отпочели борбу против Немаца и издајца.

И заиста, око четири часа по подне, на месту где се налазила маса народа и где се одржавао традиционални сабор, дошла је група наоружаних људи. Напред је ишао Жикица Јовановић, с качкетом сиве боје на главп, без икаквих ознака, са револвером типа Штајер о појасу. Појаву наоружаваних људи народ је живо и са радозналошћу поздравио. Маса им је пошла у сусрет да их боље види. У човеку, обученом у сељачко одело, у опанцима, са шајкачом на глави, и белом подгорском торбом и пушком преко рамена, познали су др Мишу Пантића, за кога се већ чуло да је изишао из Ваљева у села и да се с наоружаним људима припрема за борбу против Немаца и жандарма. И остали припадници ове наоружане групе били су обучени у сељачка одела комбинована са војничком униформом, коју су појединци имали. Исто-

времено, на сабор су из Ваљева стигли у ову чету Вјекослав Споја, грађевински радник, који је био курир за одржавање везе са командом чете, и Милан Тешић, пекарски радник, упућен као бо-рац у чету.

Пошто су партизани поставили страже ради обезбеђења збо-ра, са степеница суседне кафане, одржали су говоре пред око две стотине присутних сељака др Пантић, Чедо Милосављевић и Жи-кица Јовановић. Др Пантић је говорио окупљеном народу о изда-ји земље и срамној капитулацији коју је југословенска буржоа-зија годинама припремала, и о њеном режиму тлачења радних људи. Он позива народ на оружје говорећи да сви треба да се сврстају у редове партизана! Да устају у борбу против непријате-ља! Да ударају по хитлеровцима и домаћим издајницима! Униш-тавати све оно што непријатељу користи у борби против народа! Нека фашистичке банде вреба смрт иза сваког жбуна и на сваком кораку у српској земљи! Нека се разбукти пожар борбе у коме ће да изгоре окуви робовања и сва трулеж која је разједала тело наших народа!

Његове пламене речи народ је пажљиво саслушао и искре-но поздравио.

Други говорник био је Чедомир — Чедо Милосављевић, учи-тељ. Говорио је са жаром. Народ је одобравао његова излагања.

Последњи говорник био је Жикица Јовановић. Већ се чуло да је то човек који је ратовао у Шпанији против фашиста, и ма-си је Ј4мпоновео. Његов говор је био кратак. Говорио је тихим, али озбиљним и одлучним гласом.

— Непријатељ је поробио и раскомадао нашу земљу и сада врши пљачку и насиље над нашим народом. Фашистичке хорде на све стране отимају што је наше: пљачкају наше жито, отима-ју нашу стоку, користе наше пруге! У том прљавом послу пома-жу им, и продужују живот швапским злотворима, општинске власти, полиција и жандармерија. Хитлерови разбојници и њихо-ви помагачи хоће да униште наш слободарски народ! Отпочели су да врше терор, масовна хапшења и свирепа насиља. Хиљаде по-хапшених родољуба данас страда по фашистичким мучилишти-ма . . . Многи су као таоци осуђени на смрт, и над многима је смртна казна извршена. Поробљени, а непокорени народ Србије, неће више да подноси пљачку и насиље. Запамтите, другови и браћо сељаци, српски народ тражи и жели освету! Комунистичка партија Југославије позвала је све наше народе да устану у ору-жану борбу против окупатора и домаћих издајника и донела је одлуку да поведе народ у оружани устанак. Зато смо ми данас дошли овде да вас о томе обавестимо, да вас позовемо да пођете с нама, да ступите у наше редове, да се борите за ослобођење зем-ље! Дошли смо да вам кажемо да у овој борби нисмо сами. Са на-ма је совјетска Русија, са нама су поробљени народи Европе и чи-таво слободољубиво човечанство!

На крају се обратио рађевским сељацима речима:

— Рушимо путеве, мостове, телефонске стубове и уређаје, уништавајмо наша добра која непријатељ пљачка, супротставимо се кулцима и разним робијашким радовима на које вас гоне по-

магачи окупатора. Одбијајте наређења издајничних власти. Ми ћемо вас од њих заштитити! Заштитићемо вас од сваког насиља! Ко вас буде присиљавао да служите непријатељу, ми ћемо му кичму сломити! То нам право дајете ви, даје нам га поробљени, а непокорени народ Србије!

После одржаних говора, и пошто је збор завршен, народ се дивео младим наоружаним људима и свакога борца окружавала је група сељака. Разговор са борцима подизао је понос народа и рађале су се наде, на лицима људи зрачила је храброст, али код понеких, старијих сељака, који су учествовали у ранијим ратовима, било је озбиљности која је слутила страдања и жртве.

Неколико млађих људи се пре збора, а неки пошто је завршен, јавило¹ да пођу са четом партизана. Међу њима су била четири омладинца. Добровољци су Ратко Секулић, подофицир старе југословенске војске из Белотића, Цветин Солдатовић, земљорадник из Бастава, два брата, омладинци Миломир и Марко Новаковић, из Толисавца, Владан Матић, келнер у Крупњу, родом из Толисавца, и омладинци из Белотића Драгиша Петровић и Марко Ристивојевић.

У току одржавања збора наишла је жандармеријска патрола из оближње жандармеријске станице у Завлаци. У патроли били су командир станице, наредник Богдан Лончар, и каплар Миленко Браковић. Успут су срели председника суседне општине Врбић, који је био пошао да их обавести о припремама збора у Бедој Цркви на коме ће говорити „одметници од власти“. Жандарми су већ били пошли на сабор. Када су пришли близу, збор је већ био у току. Приметили су и наоружане људе. У том часу жандарми нису смели интервенисати. Склонили су се и остали скривени све док се партизани нису удаљили. Тек тада, жандарми су ступили међу народ позивајући сељаке да се разиђу. Претили су партизанима. Пошто присутни нису хтели да се разилазе, жандарми су сељаке почели ударати кундацима, гхсовати и силом растеривати. Неке су почели да испитују о наоружаним људима.

Владан Бојанић остао је у селу да прикупља нове борце и служи за везу. По завршеном збору задржао се с народом. Кад су се појавили жандарми и почели да малтретирају народ, он је потрчао за партизанима. Сустигао их је и обавестио о појави жандарма и о њиховој интервенцији.

Борци Рађевске партизанске чете били су се краће време задржали у непосредној близини сабора, код чесме Цебаревац, и таман су кренули, кад их је стигао Бојанић и обавестио о жандармима.

— Другови, дошли су жандарми, сигурно ће неког да ухапсе. Саслушавају и разгоне људе!

Жикица Јовановић наредио је чети да се врати. Потрчао је. За њим су се брзо кретали партизани у колони по један. Прилазећи месту где је био народ, они су видели гужву коју су изазивали жандарми. Борци су узели закдон, а Жикица Јовановић је одлучним корацима продужио преко чистине према жандармима и маси људи. За њим су ступила три партизана. Када се комесар

чете приближио иа петнаестак метара жандармима, председник општине викнуо је:

— Ево их!

Жандарми, који су пушкама растеривали људе, окренули су се према Жикици Јовановићу, држећи своје оружје на готовс, док је наредник Лончар повикао:

— У име закона, руке увис!

Жикица Јовановић одговорио им је оштрим узвиком:

— Доле оружје!

У истом тренутку учинио је још корак-два, и долином је одјекнуо пуцањ. Један од жандарма опалио је на Жикицу Јовановића. Није га погодио. Скоро истовремено засветлео је у рукама Жикице Јовановића Штајер. Жикица Јовановић је хитро клекнуо, и одјекнуо је револверски пуцањ. Све се одиграло у неколико брзих тренутака. Један жандарм је пао, одјекнули су поново револверски пуцњи. Пуцао је и други жандарм. Али је и он пао погођен. Жикица Јовановић је најрадије гађао из револвера, са апсолутном сигурношћу и прецизно. У том тренутку на жандарме је пуцао и један од партизана који су пратили Жикицу Јовановића.

То су били први устанички пуцњи. Њихови одједи у белоцркванској долини објавили су почетак народног устанка у Србији.

Партизани Рађевске партизанске чете дошли су и до првог ратног плена. Узели су две пушке и нешто муниције. Пушке је комесар дао борцима који су тог дана, после одржаног збора, ступили у чету.

Пре него што је с четом напустио Белу Цркву, Жикица Јовановић се обратио присутнима показујући руком на двојицу убијених жандарма чији су лешеви лежали један поред другог:

— Овако ће проћи сваки онај који се усуди да подигне руку против свог народа!

Он је тиме, врло брзо, испунио своје обећање дато народу у свом говору на збору, у коме је рекао да ће партизани штитити свакога човека од насиља непријатеља и његових слугу.

После те акције у чету је ступио и Владан Бојанић, који више није могао остати у селу. Чета је већ бројала 19 бораца.

Те ноћи чета је зановила у колибама на висоравни под Петровом стеном, а сутрадан се пребацила на планину Рожањ, крај древног града Сокола.

Први устанички пуцњи у Белој Цркви имали су дубоког одјека у рађевском крају и у читавој околини. Народ је причао о војничкој способности партизана и у својим вестима о овом догађају увеличавао број бораца, њихово наоружање и војничку спремност.

Квислиншке власти из Крушва сутрадан су извршиле увиђај. Почеле су да сумњиче поједине сељаке да одржавају везе с партизанима. Истовремено увиђај су вршили чланови још једне комисије. Мајор старе југословенске војске Веселин Мисита, који је имао четнички штаб у манастиру Троноши, и један жандармеријски поручник из Лознице, трудили су се да утврде невиност четника у овом случају. Они су квиспиншкој судској ко-

мисији из Крупња изјавили да четници с овим случајем немају никакве везе и да они то никад не би учинили.

Али пре свих њих на место догађаја долазили су Немци. Када су утврдили да су изгинули жандарми, за ствар више нису имали нарочитог интереса. Препоручили су да послове увиђаја и истраге обаве квислиншки органи. И они су то учинили. Формирали су предмет који су назвали: „По кривичној ствари Живограда — Жикице Јовановића и осталих". Утврдили су идентитет комесара Рађевске партизанске чете.

За то време чета је по селима око Рожња патролирала, прикупљала оружје и примала нове борце. Са Рожња део чете се, преко огранака Медведника, преместио на вис Торничку Бобију, изнад села Горња Оровица, одакле је падао поглед на зарудела жита. Чета је ту организовала логор.

„Седмог јула 1941. године завршио се период припрема за оружану борбу против окупатора, који обухвата временско раздобље од капитулације Југославије до Седмог јула, и отпочео је нови период, оружане народноослободилачке борбе, која се убрзо претворила у оружани народни устанак". Седми јул „није био усамљен подвиг групице људи који нису хтели да се помире са ропским животом под окупацијом, већ је то био први оружани наступ дуго припреманог и широко организованог народноослободилачког покрета у Србји, чије су снаге тих дана почеле нагло да нарастају" (Милош Минић).